

**Andrzej Demiańczuk**  
(Uniwersytet Wrocławski)

ORCID: 0000-0001-7842-7010

## **Recepcja idei demokratycznych w czasie Ruchu Nowej Kultury i Ruchu 4 Maja**

## **Reception of democratic ideas during New Culture and May Fourth Movements**

### ABSTRACT

Although democratic ideas were present in Chinese intellectual discourse since at least second half of nineteenth century, times of New Culture Movement (*Xinwenhua Yudong*) and Fourth May Movement are period of special importance in history of their reception in China.

The purpose of this article is to present context in which reception of democratic ideas by Chinese intellectuals during New Culture Movement and May Fourth Movement took place, show how they understood and used term „democracy” and attempt to judge importance of this episode in history of Chinese political thought.

Keywords: democracy, May Fourth Movement, New Culture Movement, Republic of China.

Celem tego artykułu jest przedstawienie kontekstu, w jakim w czasie Ruchu Nowej Kultury (*Xinwenhua Yudong*)<sup>1</sup> oraz Ruchu Czwartego Maja (*Wusi Yundong*) dokonywana była recepcja idei demokratycznych przez chińskich intelektualistów, ukazanie w jaki sposób rozumieli oni i posługiwali się pojęciem demokracji, a także próba oceny znaczenia tego epizodu w dziejach historii chińskiej myśli politycznej. Wiele uwagi poświęcone zostanie odgrywającemu istotną rolę czasopismu „Nowa Młodzież” (*Qingnian zazhi*) i związanym z nim autorom, ale wskazane zostaną również inne postacie i czynniki odgrywające istotną rolę w krajobrazie intelektualnym epoki. Głównymi powodami, dla którego należy uznać za zasadne zajęcie się w jednym miejscu recepcją idei demokratycznych w kontekście obu zjawisk, są duża liczba osób, środowisk i publikacji związanych jednocześnie z oboma wydarzeniami oraz trudność ich jednoznacznego rozgraniczenia.

---

<sup>1</sup> W artykule konsekwentnie stosowane jest transkrypcja *hanju pinyin*. Jedyne wyjątki to tytuły publikacji, w których stosowano odmienną transkrypcję oraz nazwy miast (np. Pekin czy Szanghaj) czy nazwiska osób (Czang Kaj-szek), których stosowanie w innej formie przyjęło się w polskojęzycznej literaturze przedmiotu.

## I. Ruch Nowej Kultury i Ruch Czwartego Maja

Przedmiotem kontrowersji jest już sama relacja pomiędzy Ruchem Nowej Kultury oraz Ruchem Czwartego Maja. Oba te pojęcia bywają praktycznie utożsamiane, czasem Ruch Czwartego Maja bywa uznawany za element Ruchu Nowej Kultury<sup>2</sup>. Wydaje się, że najlepszym rozwiązaniem jest traktowanie obu ruchów jako dwóch odrębnych, ale silnie ze sobą związanych zjawisk. Warto zauważyć, że tylko przy takim ujęciu możliwa była, jak miało to miejsce chociażby w przypadku Czang Kaj-Szeka, pozytywna ocena Ruchu 4 Maja przy jednoczesnej ostrej krytyce Ruchu Nowej Kultury<sup>3</sup>.

### Ruch Nowej Kultury

Początek Ruchu Nowej Kultury bywa utożsamiany z rozpoczęciem działalności czasopisma „Nowa Młodzież” we wrześniu 1915. W praktyce jednak jego początków można szukać nieco wcześniej<sup>4</sup>. Rewolucja Xinhai z 1911 doprowadziła do obalenia mandżurskiej dynastii Qing i ustanowienia Republiki Chińskiej. W 1912 miały miejsce wybory parlamentarne, w których zarejestrowanych jako wyborcy było ok. 10,5% ludności Chin<sup>5</sup>. Niedługo po wyborach prezydent Yuan Shikai rozpędził parlament, przejął władzę dyktatorską. W reakcji na te działania Sun Yat-sen zainicjował w 1913 tzw. drugą rewolucję, która jednak zakończyła się klęską. Yuan natomiast dążył do przywrócenia monarchii. Jego plany przerwała śmierć w 1916<sup>6</sup>. Niezadowolenie z powodu sytuacji politycznej panującej w pierwszych latach istnienia Republiki Chińskiej w znacznym stopniu wpłynęło na powstanie Ruchu Nowej Kultury<sup>7</sup>. Istotne znacznie dla Ruchu Nowej Kultury miało czasopismo „Tygrys” (*Jiayin zazhi*). Z tym opiniotwórczym pismem współpracowało wielu autorów związanych później ze środowiskiem „Nowej Młodzieży”<sup>8</sup>.

Epokę Ruchu Nowej Kultury cechowały bardzo ostra krytyka chińskich tradycji, w szczególności konfucjanizmu. Potępiane zostały również tradycyjny chiński model rodziny,

<sup>2</sup> J. T. Chen, *The May Fourth Movement Redefined*, „Modern Asian Studies” 1970, t. 4 nr 1, s. 64-66.

<sup>3</sup> *Ibidem*, s. 69-70. Czang chwalił Ruch 4 Maja jako patriotyczny ruch studentów sprzeciwiających się polityce mocarstw. Znacznie surowiej Czang odnosił się do Ruchu Nowej Kultury, którego radykalnie antytradycyjny, antykonfucjański i okcydentalistyczny charakter bardzo ostro krytykował. Na temat jego krytyki Ruchu Nowej Kultury zob. również T. Łozińska, *Myśl polityczna Czang Kaj-szeka*, Kraków 2017, s. 160-161.

<sup>4</sup> T. B. Weston, *The Formation and Positioning of the New Culture Community, 1913-1917*, „Modern China” 1998, t. 24 nr 3, s. 255. Weston uważa, że takie podejście koncentruje uwagę na apogeum ruchu, a nie na jego właściwych początkach. *Idem*, *op. cit.*, s. 255-256.

<sup>5</sup> P. Chang, tł. A. J. Nathan, *Political Participation and Political Elites in Early Republican China: The Parliament of 1913-1914*, „The Journal of Asian Studies” 1978, t. 37 nr 2, s. 296-297. Liczba zarejestrowanych wyborców mogłaby być nieco większa, gdyby nie to, że niektórzy uprawnieni nie starali się naprawić nieprawidłowego pominięcia.

<sup>6</sup> T. B. Weston, *op. cit.*, s. 256-258, T. Łozińska *op. cit.*, s. 57-58.

<sup>7</sup> T. B. Weston, *op. cit.*, s. 256-257.

<sup>8</sup> *Ibidem*.

klasyczny język literacki czy tradycyjna kultura<sup>9</sup>. W głośnym artykule opublikowanym w styczniu 1919, a więc nieomal w przededniu demonstracji 4 maja, Chen Duxiu napisał „Oskarżają nas, że usiłujemy zniszczyć konfucjanizm, tradycyjne rytuały, „narodową kwintesencję”, podporządkowanie kobiet, tradycyjną etykę (...) Wszystkie te zarzuty są prawdziwe, ale nie czujemy się winni. Przyznajemy się do tych rzekomych zbrodni tylko dlatego, że popieramy dwóch dżentelmenów: Pana Demokrację i Pana Naukę. Opowiadając się za Panem Demokracją, jesteśmy zmuszeni walczyć z konfucjanizmem (...), opowiadając się za Panem Nauką, zmuszeni jesteśmy walczyć z tradycyjną nauką oraz religią. Opowiadając się za Panem Demokracją i Panem Nauką zmuszeni jesteśmy zwalczać kult „narodowej kwintesencji” i antycznej literatury”<sup>10</sup>.

W 1916 Cai Yuanpei został rektorem Uniwersytetu Pekńskiego. Na stanowisku tym dążył on do przekształcenia go w nowoczesną uczelnię w oparciu o wzorce niemieckie. Wykładał tam szereg czołowych przedstawicieli Ruchu Nowej Kultury, w tym wspomniany już Chen Duxiu, Li Dazhao oraz Hu Shi<sup>11</sup>. Główne źródła inspiracji były czołowych przedstawicieli Ruchu Nowej Kultury były różnorodne. Hu Shi, uczeń Johna Deweya, cenił anglosaskie liberalne koncepcje demokracji, podczas gdy Chena Duxiu inspirowały wzorce francuskie<sup>12</sup>. Głównym punktem odniesienia dla chińskich liberałów w omawianym okresie był brytyjski Nowy Liberalizm. Chociaż w Chinach zdążyły ukazać się przekłady dzieł Monteskiusza czy Adama Smitha<sup>13</sup> nie wzbudziły porównywalnego zainteresowania<sup>14</sup>. Z tego względu popularna jest opinia, zgodnie z którą w Chinach nigdy nie wykształcił się nurt określany mianem liberalizmu klasycznego<sup>15</sup>.

Pomimo, że jego czołowi autorzy, tacy jak wspomniany już Chen Duxiu<sup>16</sup> czy Li Dazhao, mieli się z czasem stać założycielami Komunistycznej Partii Chin, w okresie aż do

<sup>9</sup> T. Łozińska, *op. cit.*, s. 61-64.

<sup>10</sup> *Ibidem*, s. 63. Pan Demokracja (*de xiansheng*) i Pan Nauka (*sai xiansheng*) to popularne określenia i symbole demokracji oraz nauki w chińskiej debacie publicznej w omawianym okresie, zob. E. X. Gu, *Who Was Mr Democracy? The May Fourth Discourse of Populist Democracy and the Radicalization of Chinese Intellectuals (1915-1922)*, „Modern Asian Studies” 2001, t. 35 nr 3, s. 589. Inne tłumaczenie tego samego tekstu zob. chociażby P. K. H. Lee, *Key intellectual issues arising from the May Fourth Movement in China: with particular reference to Hu Shih, Li Ta-chao oraz Liang Sou-ming*, rozprawa doktorska z 1974 obroniona na Boston University, s. 48.

<sup>11</sup> T. Łozińska, *op. cit.*, s. 58-60.

<sup>12</sup> E. S. K. Fung, *Were Chinese Liberals Liberal? Reflections on the Understanding of Liberalism in Modern China*, „Pacific Affairs” 2008/2009, t. 81 nr 4, s. 569.

<sup>13</sup> T. Łozińska, *op. cit.*, s. 63, E. S. K. Fung, *op. cit.*, s. 558.

<sup>14</sup> E. S. K. Fung, *op. cit.*, s. 560.

<sup>15</sup> *Ibidem*, s. 560-561.

<sup>16</sup> Chen Duxiu był pierwszym przewodniczącym Komunistycznej Partii Chin. Szczegółowy opis ideowej ewolucji Chena od „liberalizmu utopijnego” po trockizm zawarł w swojej pracy Peter Zarrow. Zob. P. Zarrow, *Abolishing Boundaries: Global Utopias in the Formation of Modern Chinese Political Thought, 1880-1940*, Albany 2021, s. 132-181.

kwietnia 1919 marksizm był słabo obecny na łamach czasopisma „Nowa Młodzież”, zdecydowanie w cieniu nauki oraz demokracji<sup>17</sup>. Należy jednak zwrócić również uwagę, że już w 1917 doszło do wyraźnego rozdziwisku pomiędzy Chenem i Hu Shi. Dotyczył on stosunku do rewolucji październikowej (którą Chen powitał z radością), ale w pewnym stopniu nakładał się na niego również spór o charakterze personalnym<sup>18</sup>.

### **Ruch Czwartego Maja**

W sierpniu 1917 Republika Chińska przystąpiła do wojny po stronie Ententy. Wojska chińskie nie brały udziału w działaniach wojennych, ale Chiny wysłały do Europy ok. 200 tysięcy robotników do pracy na zapleczu frontu zachodniego<sup>19</sup>. Pomimo tego w trakcie konferencji wersalskiej postanowiono przyznać dawne niemieckie koncesje na Półwyspie Szantuńskim Japonii. Ta rozczarowująca informacja wywołała oburzenie w Chinach. 4 Maja 1919 ponad trzy tysiące studentów dwunastu pekińskich uczelni zebrało się na placu Tiananmen<sup>20</sup>. Następnie protest przeniósł się pod dom uznawanego za projapońskiego polityka Cao Rulina, który został podpalony przez demonstrantów<sup>21</sup>.

W czerwcu 1919 doszło do wystąpienia robotników w Szanghaju, solidaryzujących się z postulatami studenckich protestów z maja<sup>22</sup>. Zasięg Ruchu w żadnym razie nie ograniczał się jednak tylko do tych miast<sup>23</sup>. W rozprzestrzenieniu się Ruchu 4 Maja poza ośrodki takie jak Pekin czy Szanghaj istotną rolę odegrali warlordowie<sup>24</sup>. Pojęcie demokracji pojawia się często w publikacjach ukazujących się w czasie Ruchu 4 Maja, chociaż jeszcze większym zainteresowaniem cieszyła się wówczas nauka<sup>25</sup>.

Nie ulega wątpliwości, że postanowienia traktatu wersalskiego i postawa demokratycznych państw Zachodu spowodowały u chińskich intelektualistów głębokie

<sup>17</sup> K. Ma, *A study of Hsin ch'ing-nien (New Youth) magazine, 1915-1926*, rozprawa doktorska z 1974 obroniona na University of London, s. 57.

<sup>18</sup> *Ibidem*, s. 76-77.

<sup>19</sup> E. Manela, *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*, Oxford 2007, s. 107.

<sup>20</sup> Z. Chen, *The May Fourth Movement and Provincial Warlords: A Reexamination*, „Modern China” 2011, t. 37 nr 2, s. 143-144. Łozińska pisze o ok. 5 tysiąca studentów. T. Łozińska, *op. cit.*, s. 58.

<sup>21</sup> J. T. Chen, *op. cit.*, s. 107. W zdobyciu szturmem i podpaleniu kluczową rolę odegrał student Kuang Husheng, który był anarchista. A. Dirlik, *The New Culture Revisited. Anarchism and the Idea of Social Revolution in New Culture Thinking*, „Modern China” 1985, t. 11 nr 3, s. 251-252.

<sup>22</sup> A. Dirlik, *Ideology nad Organization in the May Fourth Movement: Some Problems in the Intellectual Historiography of the May Fourth Period*, „Republican China” 1986, t. 12 nr 1, s. 9.

<sup>23</sup> Na temat Ruchu Czwartego Maja w Hangzhou, stolicy prowincji Zhejiang, zob. W. Yeh, *Middle County Radicalism: May Fourth Movement in Hangzhou*, „The China Quarterly” 1994, nr 140.

<sup>24</sup> Z. Chen, *op. cit.*, s. 145-151. Przeczy to interpretacjom, które opisują Ruch Czwartego maja jako przeciwstawiający się warlordyzmowi. Jak się wydaje, stanowiły one rezultat retroaktywnego przeniesienia konfliktów i dyskusji z lat dwudziestych na Ruch Czwartego Maja, zob., *Idem*, s. 136-137.

<sup>25</sup> G. Jin, Q. Liu, *From 'Republicanism' to 'Democracy': China's selective adoption and reconstruction of Modern Western Political Concepts (1840-1924)*, „History of Political Thought” 2005, s. 469-470.

rozczarowanie zachodnią demokracją, często skutkujące zwrotem zainteresowania w kierunku rewolucji bolszewickiej<sup>26</sup>. Konsekwencją tego rozczarowania było również powstanie Ruchu Antychrześcijańskiego, wymierzonego przede wszystkim w działalność chrześcijańskich placówek oświatowych w Chinach oraz w organizacje w rodzaju YMCA<sup>27</sup>.

Można spotkać się ze stwierdzeniem, że ściśle rozumiane pojęcie Ruchu Czwartego Maja odnosi się zasadniczo jedynie do konkretnych wydarzeń w maju i czerwcu 1919<sup>28</sup>. Zasadne wydaje się jednak stosowanie tego pojęcia w znaczeniu szerszym, zarówno jako pewnego ruchu intelektualnego, jak i okresu w dziejach Republiki Chińskiej. Wskazanie dokładnego końca nie jest łatwe. Zrealizowanie niektórych doraźnych celów Ruchu, w szczególności niepodpisanie przez Chiny traktatu wersalskiego, doprowadziło do stosunkowo szybkiego wygaśnięcia demonstracji<sup>29</sup>. Do innych wydarzeń, na które można w tym kontekście zwrócić uwagę można zaliczyć między innymi powstanie Komunistycznej Partii Chin w 1921, opuszczenie Państwa Środka przez Deweya i Russela, reorganizację Partii Narodowej (Guomindangu) w 1924 czy potępienie przez Sun Yat-sena wystąpienia studentów w tym samym roku<sup>30</sup>. Niewątpliwie opisywane tu zjawiska nie kończą się w trakcie kilkudziesięciu dni następujących po demonstracjach 4 maja; można jednak dość bezpiecznie założyć, że opisywane tutaj procesy zakończyły się w pierwszej połowie lat dwudziestych XX wieku, wraz z chociażby coraz głębszym zaangażowaniem środowiska „Nowej Młodzieży” w komunizm oraz warlordyzmem i dążeniami do zjednoczenia kraju wyrastającym na najbardziej palący problem polityczny Chin. Precyzyjne wskazanie konkretnego wydarzenia kończącego działalność Ruchu jest bardzo trudne, a zarazem zbędne z perspektywy celów niniejszego artykułu.

## II. Recepcja idei demokratycznych

Zainteresowanie demokracją można dostrzec u wielu chińskich intelektualistów aktywnych w okresie poprzedzającym Ruch Nowej Kultury. Problematyką tą zajmowali się między innymi Kang Yowei, Tan Sitong, Liang Qichao czy Yan Fu<sup>31</sup>. W okresie Ruchu Nowej Kultury oraz

<sup>26</sup> *Ibidem*, s. 487-489, Manela, *op. cit.*, s. 194-196.

<sup>27</sup> H. Schmidt, *Democracy for China: American Propaganda and the May Fourth Movement*, „Diplomatic History” 1998, t. 22 nr 1, s. 22-23.

<sup>28</sup> A. Dirlik, *Ideology...*, s. 10.

<sup>29</sup> J. T. Chen, *op. cit.*, s. 63.

<sup>30</sup> Sun ostro skrytykował wówczas studentów, *de facto* zaprzeczając stanowisku zajętemu wobec demonstracji studenckich, które zapoczątkowały Ruch Czwartego Maja. Można to tłumaczyć głównie koniunkturalnym charakterem poparcia Ruchu przez Suna i jego partię. J. T. Chen, *op. cit.*, s. 68-69.

<sup>31</sup> Na temat najwcześniejszych chińskich interpretacji demokracji zob. chociażby Y. Xiong, *Interpreting „Democracy” in modern China*, „Journal of Modern Chinese History” s. 71-76.

Ruchu Czwartego Maja zainteresowanie to jeszcze się zintensyfikowało, a zaangażowani w te wydarzenia intelektualiści radykalizowali się.

Rozważania nad recepcją idei demokracji warto zacząć od tego, że w omawianym okresie w dyskusjach toczących się w Chinach pojęcie „demokracji” było wyrażane za pomocą szeregu rywalizujących ze sobą sformułowań. Dominujące współcześnie pojęcie *minzhu* pochodziło z czasów starożytnych, ale we współczesnym znaczeniu zaczęło być używane dopiero od II połowy XIX wieku<sup>32</sup>. Inne określenia, jakimi powszechnie się posługiwano, to transliteracja *demokelaxi*, a także pojęcia *minben zhuyi*, *pingmin zhuyi* oraz *shumin zhuyi*<sup>33</sup>. Co ciekawe, w Chinach w drugiej dekadzie XX wieku pojęcie republikanizmu (*gonghe*)<sup>34</sup> było utożsamiane z politycznym elityzmem, a nie z republikańską (w znaczeniu niemonarchiczną) formą rządów, dlatego możliwe było określenie monarchii konstytucyjnej jako *xujun gonghe* (w przybliżeniu - republikanizm z nominalnym monarchą)<sup>35</sup>. W świetle badań dotyczących stowarzyszeń działających w Szanghaju w drugiej oraz trzeciej dekadzie dwudziestego wieku, „demokracja” była pojęciem używanym swobodnie, w bardzo niejednolity sposób<sup>36</sup>.

Szeroko rozumiana problematyka demokracji stanowiła ważny temat już w początkowym okresie Ruchu Nowej Kultury. W pierwszym numerze wspomnianego już czasopisma „Tygrys” ukazało się tłumaczenie eseju Waltera Bagehota na temat systemu gabinetowego; w kolejnych ukazywały się między innymi tłumaczenia autorów takich jak Leonard Hobhouse, Jeremy Bentham, John Stuart Mill, Albert Dicey i James Bryce<sup>37</sup>. Jednocześnie niezależnie od popularyzacji wspomnianych myślicieli na łamach pierwszego numeru Zhang Shizhao bronił *Umowy społecznej* Rousseau przed krytyką ze strony prekursora chińskiego liberalizmu, Yan Fu<sup>38</sup>. Może to świadczyć o tym, że czasopismo nie preferowało w sposób świadomy jednej, konkretnej wizji demokracji ani konkretnej filozofii politycznej, chociaż zwraca uwagę liczna obecność brytyjskich liberałów.

<sup>32</sup> Na temat skomplikowanej historii tego pojęcia i różnych jego znaczeń, zob. Jin, Liu, *op. cit.*, s. 469-477 oraz Y. Xiong, *op. cit.*, 70-71. Kwestię problemów z pojęciem demokracji w badaniach nad Chinami poruszył również m. in. Krzysztof Gawlikowski, zob. K. Gawlikowski, *O metodologicznych trudnościach badania i opisywania Chin*, „Azja-Pacyfik” 2019, nr 22, s. 64-65.

<sup>33</sup> E. X. Gu, *op. cit.*, s. 597-598.

<sup>34</sup> Wprowadzone dla uniknięcia niejasności spowodowanej wcześniejszym używaniem tego samego określenia wobec „demokracji” oraz „republikanizmu”.

<sup>35</sup> G. Jin, Q. Liu, *op. cit.*, s. 489-490.

<sup>36</sup> Z. Smith, *Reading Pingmin: Popular Education and the Democratic Ideal in Republican Beijing, 1917-1924*, „Twentieth-Century China”, 2018, t. 43 nr 1, s. 5-6.

<sup>37</sup> T. B. Weston, *op. cit.*, s. 266.

<sup>38</sup> *Ibidem*.

Zagadnieniem o dużym znaczeniu jest sposób, w jaki do tematu demokracji podchodziła „Nowa Młodzież” i autorzy związani z tym czasopismem. Paradoksalnie pomimo częstych i entuzjastycznych odniesień do demokracji na łamach „Nowej Młodzieży” bardzo rzadko ukazywały się tam teksty poświęcone jej w całości<sup>39</sup>. Sytuacja taka czyni trudniejszym dokładne przedstawienie tego, jak w tym okresie dokładnie wyobrażali sobie demokratyczne państwo i rozumieli pojęcie demokracji związani z nim autorzy. Dość swobodnie łączono przy tym chociażby aprobatę dla socjalizmu z zainteresowaniem wzorcami amerykańskimi. W jednym z artykułów George Washington, Benjamin Franklin, Karl Marks oraz Thomas Edison w jednym zdaniu wymienieni zostali jako pozytywne przykłady<sup>40</sup>.

W listopadzie 1915 na łamach „Nowej Młodzieży” opublikowany został artykuł Gao Yihana przedstawiający zachodnie koncepcje umowy społecznej. Autor szczególnie pozytywnie oceniał koncepcję Jeana Jaquesa Rousseau, chwalać sposób w jaki łączy ona jego zdaniem suwerenność ludu z suwerennością państwa. Oceniał ją lepiej od koncepcji umowy społecznej sformułowanych przez Johna Locke’a i Thomasa Hobbesa. Jednocześnie przedstawiał ją jako antidotum na zagrożenie ze strony rewolucji<sup>41</sup>. Jak wskazuje w swoim artykule Edward Gu, aprobata dla koncepcji Rousseau łączyła intelektualistów Ruchu Nowej Kultury o bardzo zróżnicowanych poglądach, jak chociażby Li Dazhao oraz Gao Yihan. Tendencja do wiązania demokracji z ideą woli powszechnej przybrała jeszcze na sile od połowy 1918<sup>42</sup>.

W drugim numerze „Nowej Młodzieży” Chen Duxiu zdefiniował państwo demokratyczne jako „autentyczne państwo, w którym państwo stanowi własność publiczną wszystkich obywateli, ludzie są panami swojego kraju, a rządzący sługami ludu”<sup>43</sup>. Pełniejszy wyraz swojej wizji demokracji dał w późniejszym eseju „Podstawy urzeczywistnienia demokracji” z 1919, w zauważalnym stopniu inspirowany zresztą poglądami niedawno przybyłego do Chin Deweya<sup>44</sup>.

---

<sup>39</sup> E. X. Gu, *op. cit.*, s. 595.

<sup>40</sup> P. K. H. Lee, *Key Intellectual Issues Arising from the May Fourth Movement in China: with Particular reference to Hu Shih, Li Ta-chao, and Liang Sou-ming*, rozprawa doktorska obroniona na Boston University w 1974, s. 49. Autor tekstu przeciwstawił im odpowiednio Piotra Wielkiego, Bismarcka, Richelieu i Kruppa.

<sup>41</sup> E. X. Gu, *op. cit.*, s. 596.

<sup>42</sup> *Ibidem*, s. 597. Autor zauważa również, że zasadniczo nie zdawali sobie oni sprawy z różnic pomiędzy Rousseauwskim a anglo-amerykańskim postrzeganiem demokracji.

<sup>43</sup> *Ibidem*, s. 595.

<sup>44</sup> K.-C. Ma, *op. cit.*, s. 101-104.

Dla Chena konfucjanizm oraz demokracja były swoimi przeciwieństwami<sup>45</sup>. Nowoczesność i demokracja były zasadniczo nierozzerwalne; nowoczesne państwo siłą rzeczy musiało być również państwem demokratycznym<sup>46</sup>. Chen szukał wzorców w Europie, ale jednocześnie mocno podkreślał, że Chińczycy muszą sami wykazać się inicjatywą<sup>47</sup>.

Li Dazhao, inny prominentny autor związany z „Nową Młodzieżą” i Uniwersytetem Pekińskim, w artykule z października 1917, który ukazał się na łamach czasopisma „Ocean Spokojny”, przywołał słynną typologię ustrojów Arystotelesa. Wyraził jednak przekonanie, że wady i zagrożenia związane z systemem demokratycznym na które wskazywał Stagiryta nie dotyczą czasów współczesnych<sup>48</sup>. Jego zdaniem w nowoczesnej demokracji nie istnieje zagrożenie tyranią większości, ponieważ w rezultacie umowy społecznej obywatele stają się organiczną całością, której krwią i energią (*qi*) jest prawo, zaś mózgiem i układem nerwowym parlament. W rezultacie wolę jednostek zastępuje wola powszechna<sup>49</sup>. W innym swoim tekście, pochodzącym już z lutego 1919, Li podkreślił, że demokracja nie może ograniczać się tylko do polityki, ale musi objąć wszystkie sfery życia, w tym ekonomię, etykę, edukację, a nawet sztukę oraz literaturę<sup>50</sup>. Demokracja miała być według niego „nie tylko konkretnym systemem politycznym, ale również abstrakcyjną filozofią dotyczącą życia”<sup>51</sup>.

Zainteresowanie demokracją i entuzjazm wobec niej nie ograniczały się tylko do studentów, młodych intelektualistów i wydawanych przez nich czasopism. Wspomniany już rektor Uniwersytetu Pekińskiego Cai Yuanpei w przemówieniu związanym z końcem I wojny światowej przedstawił zastąpienie „mrocznego despotyzmu” przez „jasną demokrację” jako jedną z wielkich tendencji współczesnego świata<sup>52</sup>.

Przybycie Johna Deweya do Chin, gdzie spędził ponad dwa lata zbiegło się niemal dokładnie w czasie z protestami 4 maja<sup>53</sup>. Reakcja amerykańskiego filozofa na te wydarzenia była zresztą entuzjastyczna; mogły one nawet przyczynić się znacząco do jego tak długiego pobytu w Państwie Środka<sup>54</sup>. Do tematów, które w swoich wykładach poruszał Dewey należały, oprócz zagadnień związanych z nauką czy edukacją, również zagadnienia filozofii politycznej. W swoim pierwszym wykładzie wygłoszonym w czerwcu 1919 w Pekinie

<sup>45</sup> P. Zarrow, *Abolishing Boundaries: Global Utopias in the Formation of Modern Chinese Political Thought, 1880-1940*, Albany 2021, s. 135.

<sup>46</sup> *Ibidem*.

<sup>47</sup> *Ibidem*, s. 136,

<sup>48</sup> E. X. Gu, *op. cit.*, s. 596-597.

<sup>49</sup> *Ibidem*, s. 597.

<sup>50</sup> *Ibidem*, s. 604.

<sup>51</sup> *Ibidem*.

<sup>52</sup> *Ibidem*, s. 594.

<sup>53</sup> Dewey przybył do Chin 30 kwietnia 1919. *Ibidem*, s. 606.

<sup>54</sup> J. Ching-Sze Wang, *John Dewey in China: To Teach and To Learn*, Albany 2007, s. 4-5.

przedstawił swoim słuchaczom zarys historii rozwoju demokracji w swojej ojczyźnie oraz przedstawił swoje rozważania dotyczące znaczenia demokracji. Wyróżnił jej cztery wymiary - polityczny, obywatelski (obejmujący między innymi wolność zrzeszania się czy wolność słowa), ekonomiczny oraz społeczny. Podkreślił, że rozwój demokracji w różnych krajach przebiegał w odmienny sposób i dlatego dokładne naśladownictwo amerykańskich wzorców nie jest rozwiązaniem. Jednocześnie wyraził swoje przekonanie, że demokracja stanowi najlepszy sposób na uniknięcie rewolucji i zamętu politycznego<sup>55</sup>. Jednocześnie wielu chińskich słuchaczy Deweya było rozczarowanych odrzuceniem przez niego koncepcji walki klas. Ten fakt, a także rosnące zainteresowanie bolszewicką Rosją oraz przybycie do Chin Bertranda Russela przyczyniło się do stopniowego spadku jego popularności<sup>56</sup>.

Wspomniany już Bertrand Russel przybył do Chin później. Podobnie jak Dewey został entuzjastycznie przyjęty, tak jak on został też nawet nazwany „Drugim Konfucjuszem”<sup>57</sup>. Szczególny aplauz ze strony coraz bardziej lewicowych intelektualistów wzbudziła jego surowa krytyka kapitalizmu oraz stonowane, ale zasadniczo pozytywne wypowiedzi na temat rewolucji bolszewickiej<sup>58</sup>.

Hu Shi, uczeń Deweya, dziekan wydziału filozofii na Uniwersytecie Pekińskim i jedna z czołowych postaci utożsamianych z Ruchem Nowej Kultury początkowo z aprobatą odniósł się do demonstracji studenckich, z czasem jednak zdystansował się od Ruchu 4 Maja przede wszystkim dlatego, że związana z nim aktywność polityczna miała w jego ocenie negatywny wpływ na ich edukację<sup>59</sup>. Hu uważał, że rozczarowujące skutki rewolucji Xinhai dowodzą, że samo kopiowanie zachodnich demokratycznych instytucji politycznych nie jest wystarczające. Za niezbędne uważał głębsze zmiany, w szczególności w dziedzinie oświaty. Miały one kształcić ludzi z myślą o demokracji<sup>60</sup>. Hu wcześniej, bo już latem 1919 zaniepokoił się rosnącą popularnością marksizmu, anarchizmu i innych doktryn, które uważał za niebezpieczne. Mimo złych doświadczeń pozostał zwolennikiem ustroju demokratycznego, i bronił demokracji jako adekwatnej formy rządów nawet później, gdy była ona silnie krytykowana z wielu stron<sup>61</sup>.

---

<sup>55</sup> *Ibidem*, s. 17. Pomimo dystansowania się od rewolucji, wykład wywarł spore wrażenie na Chenie Duxiu, zob. S. Zheng, *The renowned foreign philosopher's China lectures during the May Fourth era and China's „taking Russia as the teacher”*, „Journal of Modern Chinese History” 2011, t. 5 nr 2, s. 186.

<sup>56</sup> J. Ching.-SzeWang, *op. cit.*, s. 44-45.

<sup>57</sup> *Ibidem*, s. 14.

<sup>58</sup> *Ibidem*, s. 26-30.

<sup>59</sup> S. Tan, *China's Pragmatic Experiment in Democracy: Hu Shih's Pragmatism and Dewey's Influence in China*, „Metaphilosophy” 2004, t. 35 nr 1/2, s. 54.

<sup>60</sup> *Ibidem*, s. 53.

<sup>61</sup> T. Łozińska, *op. cit.*, s. 158-160.

Na marginesie rozważań nad recepcją idei demokratycznych warto zwrócić uwagę na to, że również demokracja bezpośrednia wzbudziła pewne zainteresowanie wśród niektórych zaangażowanych w Ruch Nowej Kultury intelektualistów. W opiniotwórczych czasopismach ukazywały się teksty poświęcone jej typowym dla niej instytucjom, które zostały określone mianem „bezpośrednich praw obywatelskich” (*zhijie minquan*)<sup>62</sup>.

### Podsumowanie

Istotnym problemem, utrudniającym analizę i interpretację recepcji idei demokratycznych w Chinach w omawianym okresie jest niewątpliwie trudność ustalenia w sposób definitywny tego, co w danym momencie rozumieli posługując się pojęciem demokracji poszczególni autorzy. Wynika to zarówno z tego, że wiele niuansów i różnic nie było czytelnych dla nich samych jak i z tego, że w omawianym okresie szereg postaci zaangażowanych w Ruch Nowej Kultury oraz Ruch Czwartego Maja przeszło znaczącą ewolucję poglądów; szczególnie wyraźny jest zwrot wielu intelektualistów w kierunku marksizmu. Pod pewnymi względami Ruch Nowej Kultury oraz Ruch Czwartego Maja mogą uchodzić za swoiste apogeum recepcji idei demokratycznych w dziejach republikańskich Chin. Niewątpliwie były one wówczas bardzo głośne i spotkały się z entuzjastycznym przyjęciem. Jednocześnie, już w Ruchu Czwartego Maja ujawniło się głębokie rozczarowanie zachodnimi państwami demokratycznymi i ich postawą wobec Chin. Co więcej, wraz z końcem umownego okresu identyfikowanego z tym Ruchem zaczynają one wyraźnie tracić na znaczeniu w życiu intelektualnym kraju. Demokracja miała swoich zwolenników i obrońców w Republice Chińskiej również w późniejszych latach, ale wobec wojny domowej, konsolidacji władzy w rękach Czang Kaj-szeka w okresie tzw. dekady nankińskiej oraz japońskiej agresji nie odgrywali oni równie wielkiej roli jak w okresie Ruchu Nowej Kultury oraz Ruchu Czwartego Maja.

### Bibliografia

- Chang P., tł. Nathan A., *Political Participation and Political Elites in Early Republican China: The Parliament of 1913-1914*, „The Journal of Asian Studies” 1978, t. 37 n 2.
- Chen J. T., *The May Fourth Movement Redefined*, „Modern Asian Studies” 1970, t. 4 nr 1.

---

<sup>62</sup> E. X. Gu, *op. cit.*, s. 606.

Chen Z., *The May Fourth Movement and Provincial Warlords: A Reexamination*, „Modern China” 2011, t. 37 nr 2.

Dirlik A., *The New Culture Movement Revisited: Anarchism and the Idea of Social Revolution in New Culture Thinking*, „Modern China” 1985, t. 11 nr 3.

Dirlik A., *Ideology and Organization in the May Fourth Movement: Some Problems in the Intellectual Historiography of the May Fourth Period*, „Republican China” 1986, t. 12 nr 1.

Fung E. S. K., *Were Chinese Liberals Liberal? Reflections on the Understanding of Liberalism in Modern China*, „Pacific Affairs” 2008/2009, t. 81 nr 4.

Gawlikowski K., *O metodologicznych trudnościach badania i opisywania Chin*, „Azja-Pacyfik” 2019, nr 22.

Gu E. X., *Who Was Mr Democracy? The May Fourth Discourse of Populist Democracy and the Radicalization of Chinese Intellectuals (1915-1922)*, „Modern Asian Studies” 2001, t. 35 nr 3.

Jin G., Liu Q., *From `Republicanism` to `Democracy`: China`s Selective Adoption and Reconstruction of Modern Western Political Concepts (1840-1924)*, „History of Political Thought” 2005, t. 26 nr 3.

Lee P. K. H., *Key Intellectual Issues Arising from the May Fourth Movement in China: with Particular reference to Hu Shih, Li Ta-chao, and Liang Sou-ming*, rozprawa doktorska obroniona na Boston University w 1974.

Łozińska T., *Myśl polityczna Czang Kaj-szeka*, Kraków 2017.

Ma K-C, *A Study of Hsin ch`ing-nien (New Youth) Magazine, 1915-1926*, rozprawa doktorska obroniona na University of London w 1974.

Manela E., *The Wilsonian Moment. Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*, Nowy Jork i Oxford 2007.

Schmidt H., *Democracy for China: American Propaganda and the May Fourth Movement*, „Diplomatic History” 1998, t. 22 nr 1.

Smith Z., *Reading Pingmin: Popular Education and the Democratic Ideal in Republican Beijing, 1917-1924*, „Twentieth-Century China” 2018, t. 43 nr 1.

Tan S., *China's Pragmatic Experiment in Democracy: Hu Shih's Pragmatism and Dewey's Influence in China*, „Metaphilosophy” 2004, t. 35 nr 1/2.

Wang Ching-Sze J., *John Dewey in China: To Teach and To Learn*, Albany 2007.

Weston T. B., *The Formation of the New Culture Community, 1913-1917*, „Modern China” 1998, t. 24 nr 3.

Xiong Y., *Interpreting „democracy” in modern China*, „Journal of Modern Chinese History” 2011, t. 5 nr 1.

Yeh W., *Middle County Radicalism: The May Fourth Movement in Hangzhou*, „The China Quarterly” 1994, nr 140.

Zarrow P., *Abolishing Boundaries: Global Utopias in the Formation of Modern Chinese Political Thought, 1880-1940*, Albany 2021.

Zheng S., *The renowned foreign philosophers' China lectures during the May Fourth era and China's „taking Russia as a teacher”*, „Journal of Modern Chinese History” 2011.

#### ABSTRAKT

Chociaż idee demokratyczne stanowiły przedmiot zainteresowania chińskich intelektualistów co najmniej od II połowy XIX wieku to czas Ruchu Nowej Kultury (*Xinwenhua Yundong*) i Ruchu 4 Maja (*Wusi Yundong*) stanowi niewątpliwie okres o szczególnym znaczeniu w dziejach historii ich recepcji w Chinach. Celem tego artykułu jest przedstawienie kontekstu, w jakim w czasie Ruchu Nowej Kultury oraz Ruchu Czwartego Maja (*Wusi Yundong*) dokonywana była recepcja idei demokratycznych przez chińskich intelektualistów, ukazanie w jaki sposób rozumieli oni i posługiwali się pojęciem demokracji, a także próba oceny znaczenia tego epizodu w dziejach historii chińskiej myśli politycznej.

Słowa kluczowe: demokracja, Ruch Nowej Kultury, Ruch Czwartego Maja.